

Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi: Turizm Paydaşlarına

Yönelik Bir Araştırma*

Sustainable Cultural Heritage Management: A Research for Tourism Stakeholders

Dr. Öğr. Üyesi Fatih VAROL ¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, kültürel mirasın yönetimi sürecinde katılımcı, sürdürülebilir bakış açısı ile turizm paydaşlarının algı ve tutumları arasındaki farklılıkları incelemek ve olası sorunlara yönelik çözüm önerilerini sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi (SKMY) ile ilişkili olan sosyo-ekonomik, yönetsel, çevresel, bilgi paylaşımı, korumacı yaklaşım gibi faktörlerin, turizm paydaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğine dair bir çalışma kapsamı oluşturulmuştur. Çalışmanın alan araştırması Konya ilinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubu olarak turizm paydaş gruplarından yerel halk, yerli ve yabancı turist, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) çalışmaya dahil edilmiştir. Paydaşların algı ve tutumlarını ölçmek için önceden kullanılan bir anket formundan yararlanılarak yeni bir anket formu geliştirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde, turizm paydaş gruplarında yer alan 2080 kişiden incelenebilir veri elde edilmiştir. Elde edilen anket verileri belirleyici istatistikler, faktör analizi, Kruskal Wallis-H, Mann-Whitney U gibi istatistiksel analiz yöntemleri yardımıyla incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, SKMY'nin sosyo-ekonomik, sürdürülebilir yönetim uygulamaları ve paydaşlar arası bilgi paylaşımı boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak; doğal kaynaklar ve enerji kullanımı, çevreci ulaşım uygulamaları, kültürel mirasın korunması, katılımcı yönetim uygulamaları ve taşıma kapasitesi boyutları açısından, paydaş grupları arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kültürel miras yönetimi, turizm paydaşları

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The aim of the research is to examine the differences of perceptions and attitudes of tourism stakeholders from the participative and sustainable perspective in the process of cultural heritage management and to offer solutions for possible problems. In line with this purpose, a study scope was created to determine whether factors such as socio-economic, administrative, environmental, information sharing, and protectionist approach associated with sustainable cultural heritage management (SCHM) differ according to tourism stakeholder groups. Field research of the study was carried out in Konya province. As the sample group, local people, local ve foreign tourists, tourism enterprises, local governments and nongovernmental organizations from tourism stakeholder groups were included in the study. A previously used questionnaire was used to develop a new questionnaire which was then used to measure the perceptions and attitudes of the stakeholders. As a result of face-to-face interviews, investigable data was obtained from 2080 people in tourism stakeholder groups. The obtained survey data were analyzed with the help of determinative statistics, factor analysis, statistical analysis methods such as Kruskal Wallis-H, Mann-Whitney U. According to the results of the research, no significant difference was found between the groups in the dimensions of SKMY's socio-economic, sustainable management practices and information sharing between stakeholders. However, it has been observed that there are significant differences among

*Bu çalışma, yazarın Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2017 yılında tamamlamış olduğu "Kültürel Miras Yönetiminde Sürdürülebilirlik: Konya Turizm Paydaşlarına Yönelik Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, fvarol@selcuk.edu.tr.

Atf için (to cite): Varol, F. (2020). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi: turizm paydaşlarına yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1140-1156.

stakeholder groups in terms of natural resources and energy use, environmental transport practices, protection of cultural heritage, participatory management practices and carrying capacity dimensions.

Keywords: Cultural heritage, sustainability, sustainable cultural heritage management, tourism stakeholders

Paper Type: Research

Giriş

Miras ve turizm, son yıllarda sık sık birbirleriyle bağlantılı olarak tartışılan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Tan vd., 2018, s. 376). Bu süreçte “kültürel miras” teriminin anlamı da UNESCO tarafından ortaya konulan belgeler ve araştırmalar neticesinde önemli ölçüde değişmiştir. Başlangıçta kültürel miras kavramına yönelik olan somut (nesnel) bakış, zaman içerisinde yerini soyut mirası da (gelenekler, görenekler, ritüeller, yemek kültürü, sanat ve edebiyat vb.) kapsayacak şekilde genişlemiştir. Nitekim ilk olarak dünya mirasının korunmasına ilişkin UNESCO Sözleşmesinde tanımlandığı gibi, miras kavramı “kültürel” ve “doğal miras” olmak üzere somut iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır (UNESCO, 1972). Buna göre, anıtlar, mimari yapılar, heykeller, resimler ve arkeolojik alanlar gibi fiziksel nesnelere kültürel miras olarak kabul edilmektedir. Doğal miras ise, bilim, koruma veya estetik açısından olağanüstü evrensel değere sahip fiziksel, biyolojik, jeolojik ve fizyografik oluşumlar dahil olmak üzere, doğal özelliklerin bulunduğu alanları ifade etmektedir. Bu nedenle dünya mirası listesi ilk olarak, sadece kültürel, doğal ve karma alanları içeren bir yapı olarak oluşturulmuştur (UNESCO, 1972). Ancak; günümüzde bu bakış açısı tamamen değişmiş, yerini daha kapsamlı bir yaklaşıma bırakmıştır. Buna göre kültürel miras, sadece somut olarak anılan tarihi yapıların varlığı ile değil, aynı zamanda atalarımızdan bizlere miras kalan ve gelecek nesillere aktarılacak olan soyut gelenekleri ve ifadeleri de kapsamaktadır (UNESCO, 2003). Bu çalışmada, özellikle kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliği kapsamında, turizm paydaşlarının rolü ve önemi konularına değinilmektedir. UNESCO Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Kalkınma Programı, kültürel mirası koruma ve yönetiminin sürdürülebilir kalkınmaya yapabileceği potansiyel olumlu katkıların ana hatlarını belirlemiştir (UNESCO, 2015). Buna göre, ilk olarak iyi korunmuş bir kültürel miras varlığı, günümüz ve gelecek nesiller için yaşam ortamının zenginliğine doğrudan katkıda bulunabilir. İkincisi ise, arkeolojik alanlar da dâhil olmak üzere doğal kaynakların korunması, çevresel sürdürülebilirlik için temel kabul edilmiştir. Üçüncüsü, kültürel miras turizm ile ilişkili olan yeni, yerel, istikrarlı ve saygın yatırımları bölgeye çekerek, ekonomik kalkınma açısından önemli kazanımlar sağlayabilir. Dördüncüsü, kültürel miras güçlü sembolizmi, estetik ve dini boyutları nedeniyle insanların manevi refahı için gereklidir. Beşinci olarak, iyi korunmuş kültürel miras, doğal ve insan kaynaklı afetlerle ilgili risklerin de dikkate alınmasında önemlidir. Dahası, kültürel mirasla ilgili faaliyetler, insanların süreklilik, haysiyet ve güçlenme duygusu kazanmalarına yardımcı olmaktadır (Xiao vd., 2015, s. 389-390).

Genel olarak, kültürel mirasa yönelik somut veya soyut tehditler çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum, kültürel mirasın korunması ve turizmin sürdürülebilirliği açısından büyük zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, kültürel miras alanları iş fırsatları yaratma ve yerel kültürü teşvik etme gibi yararları nedeniyle, genellikle turistik yerler olarak geliştirilmektedir. Bununla birlikte turizm faaliyetleri, her ne kadar yerel kültürel değerleri yerel ekonomilerin kısa vadeli yararına teşvik ediyor olsa da ziyaret edilen ve kullanılan kültürel miras alanlarının veya yapılarının bozulmasına da yol açabilmektedir (Xiao vd., 2015: 389-390). Ayrıca, doğal afetler de kültürel miras alanları için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Örneğin, Nepal ve İtalya'da yakın geçmişte yaşanan depremler birçok kültürel miras yapısına zarar vermiş veya yok etmiştir (Dangal, 2015; Chiabrande, Sammartano ve Spanò, 2016). Yavaş gelişen çevresel değişiklikler de kültürel mirası yavaş ama sürekli bir şekilde etkilemektedir (Cassar ve Pender, 2005). Atmosferik nem değişimi, sıcaklık artışı, deniz seviyesinin yükselmesi, rüzgâr, çölleşme ve kirlilik gibi iklim değişikliği konuları, biyolojik ve jeolojik faktörlerle birlikte, kültürel miras üzerinde fiziksel, sosyal ve kültürel açıdan olumsuz etkilere yol açmaktadır (Sabbioni vd., 2009;

Brimblecombe, 2014). Ayrıca hem kentsel hem de doğal ortamlardaki kültürel miras alanları, insan çatışmaları, nüfus artışı, çevresel bozulma, turistlerin bilinçsiz davranışları ve kötü yönetimden dolayı olumsuz etkilenmektedir (Hall vd., 2016, s. 68).

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin operasyonel kılavuz, kültürel mirasa yönelik etkili bir yönetim sisteminin sürekli bir planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve geri bildirim döngüsü içermesi gerektiğini vurgularken, turizm paydaşlarının da resmi planlama sürecine aktif katılımını önermektedir (UNESCO, 2003). Budapeşte Dünya Mirası Bildirgesi'nde de (World Heritage Committee, 2002), kültürel mirasa ilişkin koruma, sürdürülebilirlik ve geliştirme hedefleri arasında adil ve uygun bir dengeyi sağlayabilmek için turizm paydaşlarının aktif katılımın önemi üzerinde durulmuştur (Landorf, 2009, s. 56; Wilson ve Boyle, 2006, s. 505). Dünya Turizm Örgütü (WTO), sürdürülebilir turizm için, tüm ilgili paydaşların katılımı ve etkin liderliğin önemine değinmektedir (Özdemir, 2014, s. 35). Benzer şekilde turizm paydaşlarının katılımı kültürel mirasın planlanması, yönetilmesi ve sürdürülebilirliği açısından oldukça önem arz etmektedir (Chapin III ve Knapp, 2015, s. 45; Su ve Wall, 2010, s. 401). Turizm paydaşı olarak nitelendirilen bu kişi ya da gruplar, yerel halk, yerli ve yabancı turistler, turizm işletmeleri ve tedarikçileri, sivil toplum kuruluşları, turizm çalışanları, yerel ve merkezi yönetimler ve üniversiteler gibi turizm sektöründen doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen tüm unsurları kapsamaktadır (Ekin ve Ören, 2012, s. 136; Doğan, 2014, s. 39).

1. Kültürel Miras Yönetimi ve Turizm Paydaşları

Bilim insanları 20. yüzyılın son dönemlerinde, kültürü turizmin bir nesnesi olarak görmek yerine, turizmin kendisini kültürün bir parçası olarak kabul etmişlerdir (Urry, 1990). Bu süreçte kültürel etkinlikler ve kültürel cazibe merkezleri, modern toplumlardaki turizm faaliyetleri açısından günden güne artan bir öneme sahip olmuştur (Richards, 2001). Kültür ve turizm arasındaki bu ilişki, alanda yürütülen bilimsel çalışmalara da yoğun bir şekilde yansımıştır (Richards ve Munsters, 2010; Timothy 2018). Özellikle kültür ve turizm faaliyetleri alanında yapılan çalışmalarda kültürel miras, kültürel miras yönetimi, sürdürülebilirlik gibi anahtar kelimeler ve bunlar arasındaki ilişki yoğun bir şekilde araştırılmıştır (McKercher ve du Cros, 2012). Özellikle McKercher vd.'nin (2005) çalışmaları, turizm ve kültürel miras yönetimi kavramlarını doğrudan birbirleri ile bağlantılı hale getirmesi bakımından dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında ve kültürel mirasın “bir toplumun eski, önemli ve korunmaya değer alanları, nesnelere ve uygulamaları” tanımlamasından yola çıkarak (Brumann, 2015) “kültürel miras yönetimi” kavramının tanımını yapmak mümkündür. Buna göre kültürel miras yönetimi, “turizm endüstrisini geliştirmek ve bu alandan gelir elde etmek ile kültürel mirasın gerçekliğini ve fiziksel bütünlüğünü koruma arasında denge kurmak amacıyla hem özel hem de kamu sektöründen profesyonellerin katılımı ile gerçekleştirilen bir yönetim süreci” olarak ifade edilmektedir (Carbone vd., 2020, s. 2). Konuyla ilgili olan bir diğer kavram ise “turizm paydaşı” kavramıdır. Burada paydaş kavramından kasıt, “önceden belirlenmiş olan hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkilenen veya etkileyen kişi ya da gruplar” ifade edilmektedir (Nicholas, Thapa ve Yong, 2009, s. 391-392). Buradan hareketle turizm paydaşı kavramını, “turizm olaylarından olumlu ya da olumsuz olarak etkilenen kişi ya da topluluklar” olarak tanımlamak mümkündür (Aas, Ladkin ve Fletcher, 2009; Nicholas vd., 2009; Varnacı ve Somuncu, 2011, s. 21). Bu süreçte turizm sektöründen azami ölçüde kazanım sağlamak amaçlanırken, aynı zamanda kültürel mirasın eğitici, tarihi ve kültürel değerlerini koruma, yayma ve zenginleştirme amacı da göz önünde bulundurulmaktadır. Literatürde kültürel mirasın yönetimi ile ilgili karar alma sürecinde, sorumluluk alanlarının belirtilmesi amacıyla “kültürel miras karar vericileri” (Ferretti, Bottero ve Mondini, 2014) veya “kültürel miras organizasyonu yöneticileri” gibi farklı terimler de kullanılmaktadır (Honari vd., 2010). Bu kavramlar disiplinler arası alanda, kültürel miras yöneticisinin rolünü kavramsallaştırmak ve onların algılarını canlandırmak açısından son derece önemlidir.

Yakın tarihten günümüze, eşitlik, çeşitlilik, sosyal adalet ve insan hakları gibi kavramlar hep tartışılan ve topluluklar arasında mücadele yaratan konular olmuştur. Günümüzde bu kavramlar, kültürel miras ve turizm konularının da özüne doğru hareket etmiş ve başta yerel halk olmak üzere, tüm turizm paydaşlarının hem turizmin gelişmesine hem de kültürel miras yönetimine katılımını teşvik etmiştir (Sandell ve Nightingale, 2012). Bu anlamda, gruplar arası temas bakış açısı ile kültürel miras ve turizm paydaşları arasındaki ilişkinin incelenmesi konusu, kültürel mirasın yönetimi sürecinde yaygın olarak araştırılmaktadır. Hizmet sektörünün en önemli alanlarından biri olan turizm sektöründe, paydaşların sistemli ve eşgüdümlü diyalog geliştirmeleri, kültürel miras yönetiminde ileriye dönük atılacak olan her bir adım için son derece büyük bir öneme sahiptir (Ekin ve Ören, 2012, s. 137).

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı, Konya'nın sahip olduğu kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için, paydaşların katılımı ile birlikte nasıl bir yönetimsel yaklaşım ortaya konulmalıdır?" sorusuna cevap aramaktadır. Bu kapsamda bir diğer önemli amaç, Konya'nın zengin kültürel mirasının sürdürülebilirliğini sağlamak için, yönetsel bir bakış açısıyla turizm paydaşlarının algı ve görüşlerini ortaya koyabilmektir. Yapılan analizler neticesinde, turizm paydaşlarının Konya'nın kültürel mirasının yönetiminde yönetsel, sosyo-ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik konularındaki algılarının birbirinden farklı olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma kapsamında turizm paydaş gruplarından yerel halk, yerli ve yabancı turistler, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK) çalışmaya dahil edilmiştir.

3. Yöntem

Araştırma, tasarımı ve hazırlanış biçimi itibari ile "alan araştırması" kategorisinde yer almaktadır. Teorik çerçeve oluşturulurken literatür taraması yöntemi ile ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırmanın alan araştırması safhası ise, turizm paydaşları ile yüz yüze görüşmeler yapılarak birincil kaynaklardan elde edilen veriler ile hazırlanmıştır. Bu aşamada, Doğan (2014) tarafından hazırlanan ve turizm paydaşlarının "sürdürülebilir turizm ve destinasyon yönetimi" algılarını ölçmek için kullanılan 34 maddelik anket formundan yararlanılmıştır. Yararlanılan anket formu, Konya'nın turizm paydaşlarının (yerel halk, yerli ve yabancı turistler, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve STK'lar) SKMY'e yönelik algılarını ölçmek için yeniden uyarlanmıştır. Görüşmelerde kullanılan anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koyan sorular yer almaktadır. İkinci kısımda ise katılımcıların SKMY algılarını ölçmeye yönelik 8 boyuttan oluşan 34 ifade yer almaktadır. Anketler yabancı turistler için, çevir-tekrar çevir yöntemi ile (Sperder, 2004), yeminli tercüman yardımıyla İngilizce'ye çevrilmiştir. İngilizce çevirisi yapılan anket formları, başka bir yeminli tercüman yardımı ile Türkçe'ye çevrilmiş olup, her iki çevirinin de içerik ve anlam bakımından tutarlılık karşılaştırması yapılmıştır. Ankette yer alan ifadeler, 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Katılımcılar, ankette yer alan ifadelere katılım düzeylerini 1 ile 5 arasında (1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum) puan vererek değerlendirmişlerdir. Ayrıca, çalışmada anket formunun yapı ve dil bakımından uygunluğunu ölçmek amacıyla her bir paydaş grubundan 10 katılımcının yer aldığı toplamda 50 katılımcıya yönelik bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma sonucunda, anket formunun çalışmanın geneli için (ifadelerin anlaşılabilirliği, katılım süresi, kâğıt kalitesi ve rengi bakımından) uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir.

Alan araştırması kapsamında yapılan anket çalışmaları, yerli ve yabancı turistler için turizm faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı Haziran ve Ekim 2016 tarihleri arasında ve özellikle Hz. Mevlâna'nın 743. Vuslat Yıldönümü Uluslararası Anma Etkinliklerinin icra edildiği Aralık 2016 içerisinde yapılmıştır. Turistler için yapılan görüşmelerde, Konya'nın en fazla ziyaret edilen turistik noktaları ve konaklama mekanları tercih edilmiştir. İşletmelere yönelik yapılan görüşmelerde sektörün farklı alanlarında uzman olan işletmeler ön planda tutulmuştur. Yerel yönetimler ve STK kapsamında yapılan görüşmelerde, Konya Valiliği, Konya Büyükşehir

Belediyesi, merkez ilçe belediyeleri, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odaları, Üniversiteler ve TURSAB Konya Bölge Yürütme Kurulu ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Yerel halk için ise, Konya'nın farklı noktalarında esnaf ve ev ziyaretleri yapılmıştır.

Araştırmada olasılıklı örnekleme türlerinden küme örnekleme yöntemi kullanıldığından, paydaş gruplarının her biri ayrı evren olarak kabul edilmiş ve her grup için belirlenen örneklem büyüklüğü esas alınmıştır. Kümelere göre örnekleme yönteminde evren küme adı verilen gruplara ayrılır, her küme bir örnekleme birimi olarak tanımlanır. Tesadüfi olarak seçilen kümeler bir araya getirilerek örneklem oluşturulur (Çömlekçi, 2001, s.90). Turizm paydaş gruplarına ilişkin örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında, %95 güven aralığında ve e=%5 hata payı ile, “ $n = Nt^2 pq / d^2 (N-1) + t^2 pq$ ” formülü (Büyüköztürk, 2003) kullanılarak örneklem büyüklüğü $n = 2131000 \times 1,96^2 \times 0,5 \times 0,5 / 0,05^2 \times (2131000 - 1) + 1,96^2 \times 0,5 \times 0,5 = 384$ olarak hesaplanmıştır. Paydaş gruplarının her birisi için, belirlenen örneklem sayısından fazlasına ulaşılmış olup, toplamda 2080 katılımcıdan elde edilen veriler çalışmada incelenmiştir. Verilerin incelenmesinde SPSS 22.0 programından yararlanılmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmanın anket uygulaması aşamasında, toplamda 2080 katılımcıdan incelenebilir veri elde edilmiştir. Katılımcıların grup dağılımları ise, 404 yerli turist, 392 yabancı turist, 442 yerel halk, 430 turizm işletmesi yönetici ve çalışanları, 412 yerel yönetimler ve STK üyesinden oluşmaktadır. Ankete katılan grupların demografik özelliklerine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Özellikler	Kategori	Gruplar, Sayı ve Yüzde										Toplam	
		Yerli Turist		Yabancı Turist (\$)		Yerel Halk		Turizm İşletmeleri		Yerel Yönetimler ve STK			
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	180	44,6	178	45,4	214	48,4	191	44,4	173	42,0	936	45,0
	Erkek	224	55,4	214	54,6	228	51,6	239	55,6	239	58,0	1144	55,0
Medeni Durum	Evli	210	52,0	203	51,8	259	58,6	210	48,8	226	54,9	1108	53,2
	Bekâr	194	48,0	189	48,2	183	41,4	220	51,2	186	45,1	972	46,8
Eğitim Düzeyi	Lise ve Öncesi	130	32,2	81	20,7	140	31,7	115	26,7	72	17,5	538	25,9
	Ön Lisans	65	16,1	74	18,9	93	21,0	105	24,4	103	25,0	440	21,1
	Lisans	166	41,1	191	48,7	174	39,4	179	41,6	177	43,0	887	42,7
	Lisans Üstü	43	10,6	46	11,7	35	7,9	31	7,2	60	14,6	215	10,3
Yaş	18-25	109	27,0	110	28,1	95	21,5	116	27,0	107	26,0	537	25,8
	26-35	128	31,7	117	29,8	122	27,6	139	32,3	184	44,7	690	33,1
	36-45	76	18,8	79	20,2	103	23,3	83	19,3	53	12,9	394	19,0
	46-55	53	13,1	47	12,0	72	16,3	59	13,7	45	10,9	276	13,3
	56 ve üzeri	38	9,4	39	9,9	50	11,3	33	7,7	23	5,6	183	8,8
Gelir	0-1499	80	19,8	21	5,4	74	16,7	-	-	-	-	175	14,1
	1500-2499	151	37,4	131	33,4	147	33,3	-	-	-	-	429	34,7
	2500-3499	89	22,0	99	25,3	98	22,2	-	-	-	-	286	23,1
	3500-4999	46	11,4	69	17,6	65	14,7	-	-	-	-	180	14,5
	5000-üzeri	38	9,4	72	18,4	58	13,1	-	-	-	-	168	13,6
Meslek	İşsiz	25	6,2	28	7,1	28	6,3	-	-	-	-	81	6,5

Özel Sektör	141	34,9	125	31,9	158	35,7	-	-	-	-	424	34,2
Kamu Sektörü	86	21,3	82	20,9	114	25,8	-	-	-	-	282	22,8
Serbest Meslek-Esnaf	47	11,6	40	10,2	51	11,5	-	-	-	-	138	11,1
Emekli	32	7,9	35	8,9	36	8,1	-	-	-	-	103	8,4
Diğer	73	18,1	82	20,9	55	12,4	-	-	-	-	210	17,0

Tablo 1’ de görüldüğü üzere katılımcıların %55’i (1144 kişi) erkek, %45’i (936 kişi) kadın, bunların %53,2’si (1108 kişi) evli, %46,8’i (972 kişi) bekâr bireylerden oluştuğu görülmektedir. Eğitim durumlarına bakıldığında, %42,7’si (887 kişi) lisans, %25,9’u (538 kişi) lise ve öncesi, %21,1’i (440 kişi) ön lisans ve %10,3’ü (215 kişi) lisansüstü mezundur. Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde, %33,1’i (690 kişi) 26-35, %25,8’i (537 kişi) 18-25, %19’u (394 kişi) 36-45, %13,3’ü (276 kişi) 46-55 ve %8,8’i (183 kişi) 56 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır.

Katılımcılardan yerli-yabancı turist ve yerel halka yönelik “aylık gelir” ve meslek grubu dağılımları incelendiğinde, %34,7’sinin (429 kişi) 1500-2499 TL, %23,1’inin (286 kişi) 2500-3499 TL, %14,5’inin (180 kişi) 3500-4999 TL, %14,1’inin (175 kişi) 0-1499 TL ve %13,6’sının (168 kişi) 5000 TL ve üzeri aralığında geliri olduğu görülmektedir. (Bu rakamlar yabancı turistler açısından Amerikan Doları’nı ifade etmektedir). Ayrıca bu bireylerin, %34,2’sinin (424 kişi) özel sektörde, %22,8’inin (282 kişi) kamu sektöründe, %17’sinin (210 kişi) diğer meslek grubunda, %11,1’inin (138 kişi) serbest meslek-esnaf, %8,4’ünün (103 kişi) emekli, %6,5’inin (81 kişi) işsiz olduğu görülmektedir.

4.2. Anketin Güvenirlik ve Geçerliliği

Araştırmada kullanılan SKMY anket formunun tüm paydaş grupları açısından genel olarak güvenirliliği incelendiğinde $\alpha=,889$ bulunmuştur. SKMY’nin her bir alt boyutu için genel olarak güvenirlilik katsayılarına incelendiğinde ise sonuçlar Tablo 2’ de görüldüğü gibidir. Cronbach’s Alpha katsayıları yorumlandığında SKMY ve alt boyutları için yeterli düzeyde güvenirliliğin sağlandığı görülmektedir.

Tablo 2. Anket ve boyutların güvenirlilik katsayıları

Boyutlar	Madde Sayısı	Güvenirlilik Katsayısı (α)*
Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi	34	,889
1-Sosyo-Ekonomik	8	,844
2-Sürdürülebilir Yönetim Uygulamaları	6	,816
3-Doğal Kaynaklar ve Enerji Kullanımı	4	,811
4-Çevreci Ulaşım Uygulamaları	4	,694
5-Paydaşlar Arası Bilgi Paylaşımı	4	,680
6-Kültürel Mirasın Korunması	3	,716
7-Katılımcı Yönetim	2	,698
8-Taşıma Kapasitesi	2	,631

*Cronbach’s Alpha

SKMY anket formunun paydaş grupları açısından güvenirliliği incelendiğinde yerel halk için $\alpha=,876$, yerli turist için $\alpha=,900$, yabancı turist için $\alpha=,900$, turizm işletmeleri için $\alpha=,877$, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları için $\alpha=,883$ olarak bulunmuştur. Ayrıca, SKMY’nin her bir alt boyutunun turizm paydaş grupları açısından güvenirlilik katsayıları incelendiğinde, Cronbach’s Alpha katsayılarının paydaş gruplarının tamamı açısından yeterli düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Anket ve paydaş gruplarına göre güvenilirlik katsayıları

Boyutlar	Madde Sayısı	Güvenirlik Katsayısı (α)*				
		Yerli Turist	Yabancı Turist	Yerel Halk	Turizm İşletmeleri	Yerel Yönetimler ve STK
Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi	34	,900	,900	,876	,877	,893
1-Sosyo-Ekonomik	8	,840	,838	,864	,844	,829
2-Sürdürülebilir Yönetim Uygulamaları	6	,814	,812	,811	,816	,823
3-Doğal Kaynaklar ve Enerji Kullanımı	4	,810	,811	,796	,811	,818
4-Çevreci Ulaşım Uygulamaları	4	,688	,685	,745	,699	,640
5-Paydaşlar Arası Bilgi Paylaşımı	4	,651	,649	,708	,689	,794
6-Kültürel Mirasın Korunması	3	,686	,688	,733	,735	,725
7-Katılımcı Yönetim	2	,722	,719	,737	,763	,745
8-Taşıma Kapasitesi	2	,656	,695	,679	,768	,707

*Cronbach's Alpha

Araştırmada kullanılan boyutların yapı geçerliğinin test edilmesi için “Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)” uygulanmıştır. Öncelikle SKMY ve alt boyutlarına ilişkin faktör analizlerinin yapılabilmesi için verilerin uygun olup olmadığı incelenmiştir. Açımlayıcı Faktör Analizine ilişkin bulguların detayları Tablo 4’ te verilmiştir.

Tablo 4. SKMY açımlayıcı faktör analizi sonuçları

Boyutlar	Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi (SKMY)	Özdeğer	Varyans Yüzdesi	Toplam Varyans Yüzdesi	α
1.	Sosyo-Ekonomik (8 madde)	4,041	11,885	11,885	,844
2.	Sürdürülebilir Yönetim Uygulamaları (6 madde)	3,413	10,038	21,922	,816
3.	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kullanımı (4 madde)	3,071	9,033	30,955	,811
4.	Çevreci Ulaşım Uygulamaları (4 madde)	2,205	6,484	37,440	794
5.	Paydaşlar Arası Bilgi Paylaşımı (4 madde)	2,185	6,425	43,865	780
6.	Kültürel Mirasın Korunması (3 madde)	2,044	6,013	49,877	,716
7.	Katılımcı Yönetim (2 madde)	1,703	5,009	54,887	,798
8.	Taşıma Kapasitesi (2 madde)	1,619	4,761	59,648	,731
Toplam Açıklanan Varyans (%)			59,648		
Kaiser-Meyer-Olkin (Örnekleme Ölçüm Yeterliliği)			,864		
Bartlett Küresellik Test Değeri (Bartlett's Test of Sphericity)			,000		

Tablo 4’te görüldüğü üzere, açımlayıcı faktör analizi sonucunda SKMY’ne ait sekiz boyut altında 34 madde tespit edilmiştir. SKMY anketi için turizm paydaş gruplarına yönelik yapılan örneklem yeterlik test sonuçlarına göre toplam açıklanan varyans %59,64 ve yeterlik katsayısı KMO=,864 olarak tespit edilmiştir. Anketin Bartlett Küresellik sonucu ise turizm paydaş gruplarında ($p=,000$) anlamlı/önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla örneklem yeterlik ve küresellik test sonuçlarından, verilerin SKMY ve alt boyutlarına ilişkin faktör analizlerinin yapılabilmesi için uygun olduğu anlaşılmaktadır.

4.3. Araştırmanın Değişkenleri, Hipotezleri ve Sonuçları

Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi (SKMY) boyutları ve her boyut içerisinde yer alan ifadeler Tablo 5’ te yer almaktadır.

Tablo 5. Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi (SKMY) boyutları

Boyutlar	İfadeler
1. Sosyo-ekonomik	13. Kültürel miras alanlarında öncelikle yerel ve küçük girişimciler desteklenmelidir 12. Konya'ya özgü yerel ürünlerin teşvik edilmelidir 14. Kültürel miras, öncelikle yerel halk için istihdam olanakları yaratmalıdır 11. Kültürel miras, yerel halkın gelir düzeyi ve yaşam kalitesini arttırmaktadır 15. Satılan turistik ürünler (hediyelik eşya vb.) yerel üretim olmalıdır 16. Kültürel miras, turistlerle yerel halk arasındaki etkileşimi arttırmalıdır 17. Turistik faaliyetler sırasında yerel halkın gündelik yaşamına saygı gösterilmelidir 19. Kültürel miras alanlarındaki turistik işletmeler müşteri memnuniyetini dikkate alan bir yapıya sahip olmalıdır
2. Sürdürülebilir yönetim uygulamaları	6. Küresel iklim değişikliğinin olası etkilerine karşı kültürel miras için uygun önlemler alınmalıdır 5. Doğal ve kültürel mirasın korunması amacıyla yasal düzenlemeler yapılmalı ve kurallar konulmalıdır 7. Kültürel miras için sürdürülebilir bir turizm planı ve stratejisi belirlenmelidir 4. Kültürel mirası tanıtıcı tüm materyallerde, sürdürülebilirliği dikkate alan bilgilere yer verilmelidir 10. Kültürel miras alanlarında turizme bağlı çevresel, kültürel ve sosyal değişimler sürekli takip edilmelidir 3. Yerel yönetimler, her türlü krizlere karşı hazırlıklı olmalıdır
3. Doğal kaynaklar ve enerji kullanımı	23. Kültürel miras alanlarındaki tatlı su ve enerji kaynakları tasarruflu kullanılmalıdır. 24. Kültürel miras alanlarındaki bitki ve hayvan türlerini koruyucu önlemler alınmalıdır 26. Kültürel miras alanlarındaki işletmelerde, su ve enerji kullanımında tasarruf sağlayıcı kurallar konulmalıdır 25. Kültürel miras alanlarında petrol, kömür vb. fosil yakıtlar yerine, güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmalıdır
4. Çevreci ulaşım uygulamaları	29. Kültürel miras alanları içinde özel araç yerine, bisiklet, yürüyüş gibi alternatif ulaşım kullanılmıdır 28. Kültürel miras alanlarına gelirken, ziyaretçiler özel araçları yerine toplu taşıma araçlarını tercih etmelidir 30. Kültürel miras alanlarında tur otobüsleriyle dolaşılması kısıtlanmalıdır 27. Kültürel miras alanlarında atıkları (katı-sıvı) azaltıcı uygulamalar yapılmalıdır
5. Paydaşlar arası bilgi paylaşımı	22. Turistik işletmelerde çalışan personelin eğitimler yoluyla niteliği geliştirilmelidir 20. Ziyaretçiler, kültürel miras alanlarındaki tüm turistik ürün ve işletmeler hakkında önceden bilgi sahibi olmalıdır 21. Yerel halkın ve işletmelerin, kültürel mirasa ilişkin endişe veya memnuniyetleri dikkate alınmalıdır 18. Tüm turistik işletmelerde, menü ve fiyatlar müşteriler tarafından görülebilir olmalıdır
6. Kültürel mirasın korunması	34. Kültürel miras alanları özel ve korunması gereken turistik bölgelerdir 33. Daha sürdürülebilir bir kültürel miras için ziyaretçiler sorumlu davranmalıdır 32. Kültürel miras turizminin, daha sürdürülebilir olması için çalışmalar yapılmalıdır
7. Katılımcı yönetim	1. Konya'nın Kültürel Mirası için yerel halk, turizm işletmecileri ve yerel yönetim birimlerinin katılacağı bir yönetim modeli uygulanmalıdır 2. Yerel halkın ve turistik işletmelerin, Konya'nın kültürel mirasıyla ilgili kararlara katılımının artırılmalıdır
8. Taşıma kapasitesi	9. Kültürel miras alanlarında aşırı yoğunluğun olduğu zamanlarda (taşıma kapasitesini aşan durumlarda), gerekirse ziyaretçi girişinin kısıtlanmalıdır 8. Kültürel miras alanlarına aşırı ziyaretçi gelişini, (taşıma kapasitesini aşan) önleyici uygulamalar yapılmalıdır

1) *Sosyo-ekonomik boyut*, Konya'daki kültürel mirasın, yerel halk ve turizm işletmelerinin ekonomik yaşantılarına olan etkisini ve aynı zamanda kültürel miras turizminin toplumsal hayatla olan etkileşimini ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1a}: SKMY'nin sosyo-ekonomik faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:

Tablo 6. Paydaşların SKMY'nin sosyo-ekonomik faktörlerine yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S. Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X) ²	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Sosyo-Ekonomik Faktörler	Yerli Turist	404	4,13	,58	1080,12	4,564	4	,335	Ret
	Yabancı Turist	392	4,12	,58	1069,40				
	Yerel Halk	442	4,06	,58	1007,94				
	Turizm İşletmeleri	430	4,09	,56	1027,73				
	Yerel Yönetimler/STK	412	4,09	,56	1022,42				

Tablo 6'da görüldüğü üzere Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY'nin sosyo-ekonomik faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=4,13), yabancı turistler (Ort.=4,12), yerel halk (Ort.=4,06), turizm işletmeleri (Ort.=4,09), yerel yönetimler ve STK'lar (Ort.=4,09) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($X^2=4,564$, $p=,335$). Dolayısıyla H_{1a} alternatif hipotezi reddedilmiştir.

2) *Sürdürülebilir yönetim uygulamaları boyutu*, iklim değişiklikleri ve insan kaynaklı tahrip edici durumlara yönelik, kültürel miras alanlarının korunmasını sağlayan stratejilerin geliştirilmesi ve yasal düzenlemelerin yapılmasına yönelik paydaşların algısını ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1b} : *SKMY'nin sürdürülebilir yönetim uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:*

Tablo 7. Paydaşların SKMY'nin sürdürülebilir yönetim uygulamalarına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S. Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X) ²	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Sürdürülebilir Yönetim Uygulamaları	Yerli Turist	404	4,21	,56	1043,49	1,357	4	,852	Ret
	Yabancı Turist	392	4,20	,56	1036,35				
	Yerel Halk	442	4,23	,49	1041,71				
	Turizm İşletmeleri	430	4,25	,51	1063,50				
	Yerel Yönetimler/STK	412	4,19	,57	1016,23				

Tablo 7'de görüldüğü üzere Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY'nin sürdürülebilir yönetim uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=4,21), yabancı turistler (Ort.=4,20), yerel halk (Ort.=4,23), turizm işletmeleri (Ort.=4,25), yerel yönetimler ve STK'lar (Ort.=4,19) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($X^2=1,357$, $p=,852$). Dolayısıyla H_{1b} alternatif hipotezi reddedilmiştir.

3) *Doğal kaynaklar ve enerji kullanımı boyutu*, kültürel miras alanlarındaki doğal ve vahşi yaşamın korunması, enerji kaynaklarının israf edilmemesi ve sürdürülebilir enerji kullanımına yönelik algıyı ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1c} : *SKMY'nin doğal kaynaklar ve enerji kullanımı faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:*

Tablo 8. Paydaşların SKMY'nin doğal kaynaklar ve enerji kullanımına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S.Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X) ²	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Doğal Kaynaklar ve Enerji Kullanımı	Yerli Turist	404	4,39	,61	965,26	28,406	4	,000	Kabul
	Yabancı Turist	392	4,39	,62	959,74				
	Yerel Halk	442	4,53	,54	1121,87				
	Turizm İşletmeleri	430	4,52	,55	1108,19				
	Yerel Yönetimler/STK	412	4,44	,62	1033,18				

Tablo 8'de görüldüğü üzere Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY'nin doğal kaynaklar ve enerji kullanımı faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=4,39), yabancı turistler (Ort.=4,39), yerel halk (Ort.=4,53), turizm işletmeleri (Ort.=4,52), yerel yönetimler ve STK'lar (Ort.=4,44) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($X^2=28,406$, $p=,000$). Dolayısıyla H_{1c} alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, yerel halkın söz konusu boyuta yönelik ifadeler katılma açısından diğer gruplardan daha üstün olduğu görülmektedir. Üstünlük açısından grupların önem sırasına göre sıralanması gerekirse; yerel halk, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve STK'lar ve yerli ve yabancı turistlerdir. Ancak; anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için ikili (Mann Whitney U) ve çoklu (Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA) karşılaştırma testleri yapılmıştır. Test sonuçlarına göre turizm işletmeleri ve yerel halk ile yerli ve yabancı turistler arasında ayrıca yerel halk ile yerel yönetimler ve STK'lar arasında anlamlı farklılık vardır. Buna göre kültürel miras alanlarındaki su ve enerji kaynaklarının tasarruflu kullanımı, bu coğrafyadaki doğal ve vahşi yaşamın korunması ve özellikle sürdürülebilir alternatif enerji kaynakların kullanımına yönelik ifadeler katılma açısından yerel halkın ve turizm işletmelerinin, yerli ve yabancı turistlerden daha üstün olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu düşünceler açısından yerel halkın, yerel yönetimler ve STK'lardan daha üstün olduğu saptanmıştır.

4) Çevreci ulaşım uygulamaları boyutu ise, paydaşların kültürel miras alanlarına ulaşım ve bu alanlar içerisinde çevreye duyarlı ulaşım metodlarının kullanımına yönelik algısını ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1d} : SKMY'nin çevreci ulaşım uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:

Tablo 9. Paydaşların SKMY'nin çevreci ulaşım uygulamalarına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S.Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X) ²	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Çevreci Ulaşım Uygulamaları	Yerli Turist	404	3,90	,76	978,78	17,507	4	,002	Kabul
	Yabancı Turist	392	3,89	,76	971,20				
	Yerel Halk	442	4,04	,79	1087,77				
	Turizm İşletmeleri	430	3,98	,77	1048,19				
	Yerel Yönetimler ve STK'lar	412	4,06	,69	1097,49				

Tablo 9'da görüldüğü üzere Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY'nin çevreci ulaşım uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=3,90), yabancı turistler (Ort.=3,89), yerel halk (Ort.=4,04), turizm işletmeleri (Ort.=3,98), yerel yönetimler ve STK'lar (Ort.=4,15) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($X^2=17,507$, $p=,002$). Dolayısıyla H_{1d} alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, yerel

yönetimler ve STK'ların söz konusu boyuta yönelik ifadelerine katılma açısından diğer gruplardan daha üstün olduğu görülmektedir. Üstünlük açısından grupların önem sırasına göre sıralanması gerekirse; yerel yönetimler ve STK'lar, yerel halk, turizm işletmeleri, yerli ve yabancı turistlerdir. Ancak; anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için ikili (Mann Whitney U) ve çoklu (Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA) karşılaştırma yapılmıştır. Test sonuçlarına göre yerli ve yabancı turistler ile yerel halk ve yerel yönetimler ve STK'lar arasında anlamlı farklılık vardır. Buna göre gerek kültürel miras alanlarına ulaşım gerekse kültürel miras alanları içerisinde, ziyaretçilerin çevreye duyarlı ve kültürel alanı koruyan alternatif ulaşım metotlarını kullanmalarına yönelik ifadelerine katılma açısından yerel yönetimler ve STK'lar ile yerel halkın, yerli ve yabancı turistlerden daha üstün olduğu tespit edilmiştir.

5) *Paydaşlar arası bilgi paylaşımı boyutu*, paydaşların SKMY'nin yönetsel, sosyo-ekonomik ve çevresel konularına ilişkin turizm faaliyetlerinin öncesinde ve sonrasında bilgi paylaşımına ve eğitim faaliyetlerine yönelik algıyı ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1e} : *SKMY'nin paydaşlar arası bilgi paylaşımı faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:*

Tablo 10. Paydaşların SKMY'nin paydaşlar arası bilgi paylaşımına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S. Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X^2)	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Paydaşlar Arası Bilgi Paylaşımı	Yerli Turist	404	4,23	,97	1081,38	6,934	4	,139	Ret
	Yabancı Turist	392	4,22	,98	1071,72				
	Yerel Halk	442	4,12	,80	987,91				
	Turizm İşletmeleri	430	4,15	,81	1021,56				
	Yerel Yönetimler ve STK'lar	412	4,15	,63	1046,89				

Tablo 10'da görüldüğü üzere Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY'nin paydaşlar arası bilgi paylaşımı faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=3,90), yabancı turistler (Ort.=3,89), yerel halk (Ort.=4,04), turizm işletmeleri (Ort.=3,98), yerel yönetimler ve STK'lar (Ort.=4,15) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($X^2=6,934$, $p=,139$). Dolayısıyla H_{1e} alternatif hipotezi reddedilmiştir.

6) *Kültürel mirasın korunması boyutu*, paydaşların kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik yapılacak olan araştırmalar ve özel önlemlere ilişkin algısını ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1f} : *SKMY'nin kültürel mirasın korunması faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:*

Tablo 11. Paydaşların SKMY'nin kültürel mirasın korunmasına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S. Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X^2)	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Kültürel Mirasın Korunması	Yerli Turist	404	4,40	,60	953,19	33,120	4	,000	Kabul
	Yabancı Turist	392	4,39	,61	948,70				
	Yerel Halk	442	4,55	,54	1124,44				
	Turizm İşletmeleri	430	4,53	,54	1093,06				

Yerel Yönetimler ve STK'lar	412	4,49	,61	1068,55
-----------------------------	-----	------	-----	---------

Tablo 11’de görüldüğü üzere Kruskall Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY’nin kültürel mirasın korunması faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=4,40), yabancı turistler (Ort.=4,39), yerel halk (Ort.=4,55), turizm işletmeleri (Ort.=4,53), yerel yönetimler ve STK’lar (Ort.=4,49) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($X^2=33,120$, $p=,000$). Dolayısıyla H_{1f} alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, yerel halkın söz konusu boyuta yönelik ifadelerine katılma açısından diğer gruplardan daha üstün olduğu görülmektedir. Üstünlük açısından grupların önem sırasına göre sıralanması gerekirse; yerel halk, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve STK’lar, yerli ve yabancı turistlerdir. Ancak; anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için ikili (Mann Whitney U) ve çoklu (Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA) karşılaştırma yapılmıştır. Test sonuçlarına göre yerli ve yabancı turistler ile yerel halk, turizm işletmeleri ile yerel yönetimler ve STK’lar arasında anlamlı farklılık vardır. Buna göre kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik yapılacak olan araştırmalar ve özel önlemlere ilişkin ifadelerine katılma açısından yerel halk, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve STK’ların, yerli ve yabancı turistlerden daha üstün olduğu saptanmıştır.

7) *Katılımcı yönetim uygulamaları boyutu*, kültürel mirasın yönetimi hususunda tüm paydaşların katılımıyla oluşturulacak bir yönetim modeline ilişkin algıyı ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1g} : *SKMY’nin katılımcı yönetim uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:*

Tablo 12. Paydaşların SKMY’nin katılımcı yönetim uygulamalarına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S.Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X^2)	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Katılımcı Yönetim	Yerli Turist	404	4,04	,71	1010,39	13,653	4	,008	Kabul
	Yabancı Turist	392	4,03	,72	995,13				
	Yerel Halk	442	4,09	,66	1035,15				
	Turizm İşletmeleri	430	4,07	,72	1030,67				
	Yerel Yönetimler ve STK'lar	412	4,18	,59	1129,19				

Tablo 12’de görüldüğü üzere Kruskall Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY’nin katılımcı yönetim uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=4,04), yabancı turistler (Ort.=4,03), yerel halk (Ort.=4,09), turizm işletmeleri (Ort.=4,07), yerel yönetimler ve STK’lar (Ort.=4,18) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($X^2=13,653$, $p=,008$). Dolayısıyla H_{1g} alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, yerel yönetimler ve STK’ların söz konusu boyuta yönelik ifadelerine katılma açısından diğer gruplardan daha üstün olduğu görülmektedir. Üstünlük açısından grupların önem sırasına göre sıralanması gerekirse; yerel yönetimler ve STK’lar, yerel halk, turizm işletmeleri, yerli ve yabancı turistlerdir. Ancak; anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için ikili (Mann Whitney U) ve çoklu (Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA) karşılaştırma yapılmıştır. Test sonuçlarına göre kültürel mirasın yönetimi hususunda tüm paydaşların katılımıyla oluşturulacak bir yönetim modeline ilişkin ifadelerine katılma açısından yerel yönetimler ve STK’ların, yerli ve yabancı turistlerden ve turizm işletmelerinden daha üstün olduğu tespit edilmiştir.

8) *Taşıma kapasitesi uygulamaları boyutu* ise, paydaşların kültürel miras alanlarında oluşan aşırı yoğunluğu önleyici ve gerektiğinde kısıtlayıcı uygulamalara yönelik algısını ifade etmektedir. Buna göre;

H_{1h} : *SKMY'nin taşıma kapasitesi uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, turizm paydaş gruplarına göre farklılık göstermektedir:*

Tablo 13. Paydaşların SKMY'nin taşıma kapasitesi uygulamalarına yönelik algıları

Boyut Adı	Gruplar	n	Ortalama	S.Sapma	Sıra Ortalamaları	Ki-Kare (X^2)	Serbestlik Derecesi (s.d.)	Olasılık Değeri (p)	Hipotez Kabul / Ret
Taşıma Kapasitesi	Yerli Turist	404	3,59	,94	1045,40	204,495	4	,000	Kabul
	Yabancı Turist	392	3,60	,95	1051,14				
	Yerel Halk	442	3,50	1,02	1008,85				
	Turizm İşletmeleri	430	3,09	1,05	765,02				
	Yerel Yönetimler ve STK'lar	412	4,07	,66	1347,04				

Tablo 13'te görüldüğü üzere Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, SKMY'nin taşıma kapasitesi uygulamaları faktörlerine yönelik algılar, yerli turistler (Ort.=3,59), yabancı turistler (Ort.=3,60), yerel halk (Ort.=3,50), turizm işletmeleri (Ort.=3,09) ve yerel yönetimler ve STK'ları (Ort.=4,07) gibi turizm paydaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($X^2=204,495$, $p=,000$). Dolayısıyla H_{1h} alternatif hipotezi kabul edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, yerel yönetimler ve STK'ları söz konusu boyuta yönelik ifadelerle katılma açısından diğer gruplardan daha üstün olduğu görülmektedir. Üstünlük açısından grupların önem sırasına göre sıralanması gerekirse; yerel yönetimler ve STK'lar, yerli ve yabancı turistler, yerel halk ve turizm işletmeleridir. Ancak; anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için ikili (Mann Whitney U) ve çoklu (Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA) karşılaştırma yapılmıştır. Test sonuçlarına göre yerel yönetimler ve STK'ları ile turizm işletmeleri, yerli ve yabancı turistler ile yerel halk arasında, ayrıca turizm işletmeleri ile yerel yönetimler ve STK'ları arasında anlamlı farklılık vardır. Buna göre, kültürel miras alanlarında oluşan aşırı yoğunluğu önleyici ve gerektiğinde kısıtlayıcı uygulamalara yönelik ifadelerle katılma açısından yerel yönetimler ve STK'larının, turizm işletmeleri, yerli ve yabancı turistler ve yerel halktan daha üstün olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu ifadelerle katılma açısından yerel yönetimler ve STK'ların, turizm işletmelerinden daha üstün olduğu tespit edilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

Araştırmanın sonuçları genel olarak, Konya'nın kültürel miras turizmi bakımından her yıl gelişim gösterdiğini, fakat bu bağlamda turizm paydaşlarının katılım sağladığı sürdürülebilir bir yönetim yaklaşımının uygulanmadığını ortaya koymuştur. Bu durumun sebebi olarak, her bir paydaş grubunun turizm faaliyetlerinden farklı sosyo-ekonomik beklentilerinin olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, Konya'da bulunan turizm paydaşlarının kültürel miras yönetimi süreçlerine yeterli oranlarda katılmadıkları ve paydaşların bu konu hakkındaki görüş ve fikirlerini ortaya koyabilecekleri ortak zemin çalışmalarının yetersiz olduğu söylenebilir. Ayrıca şehirdeki turizm faaliyetlerinin yılın belli dönemlerinde gerçekleştirilen kültürel, ekonomik ve spor etkinliklerine bağlı olduğu, bu anlamda turizm gelişiminin hızlı, fakat plansız olduğu göze çarpmaktadır. Konya'da, turizm alt ve üstyapı olanaklarının sürdürülebilir gelişme felsefesiyle yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin, turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemlerde artan talebi karşılama konusunda şehrin konaklama işletmesi kapasitesi yeterli olmakla birlikte, turistlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri rekreatif alt ve üst yapı olanakları ile şehir içi alternatif ulaşım imkanlarının sınırlılığı, sürdürülebilir bakış açısıyla ele alınıp planlanarak

geliştirilmesi gereken konular arasındadır. Ayrıca Konya'nın taşra ilçelerinde bulunan kültürel zenginliklere ulaşım açısından, ilçeler arası ulaşım bağlantıları da yetersizdir.

Araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç ise, yönetsel sorunlar ile ilgilidir. Özellikle yerel yönetimlerin kültürel miras yönetimi hakkında ortaya koydukları planlar, orta ve uzun vadede yeterli görülmemektedir. Turizm faaliyetlerindeki artış ve yerel yönetimlerin yetersiz planlamaları, kültürel miras alanlarında hızlı yıpranmayı da beraberinde getirmektedir. Karar vericilerin kültürel miras yönetimi ile ilgili ortaya koyacakları plan ve stratejiler, Konya'nın gelecekte kültür turizmi alanında olmak istediği yeri belirlemesi açısından son derece önemlidir. Öte yandan bulgular, Konya'da daha çok yerli turist odaklı kültür turizminin yaygın olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda paydaşların, hazırlanan plan ve stratejilerde yabancı turistlerin de ilgisini çekecek olan etkinliklere yönelmeleri ve kültür turizminin yılın tüm aylarında dengeli bir dağılım gösterecek şekilde çözüm önerileri sunmaları gerekmektedir. Ayrıca; ziyaretlerin yoğun olarak gerçekleştiği dönemlerde kültürel miras alanlarında ortaya çıkan risklerin ve olumsuz etkilerin de en aza indirilmesi gerekmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlardan bir tanesi de iletişim problemleri ile ilgilidir. Konya merkez ve taşra bölgelerinde yaşayan halkın, özellikle yabancı turistler ile olan iletişimlerinde engellerin ve ön yargıların olduğu dikkati çekmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde, Konya'nın SKMY'ne yönelik şu öneriler sunulabilir:

1. Sürdürülebilir yönetim uygulamaları kapsamında, öncelikle turizm paydaşları arasında bir iş birliği sağlanarak, tarafların kültürel miras yönetim sürecine tam katılımı sağlanmalıdır. Bu amaç doğrultusunda yerel yönetimlerin, daha fazla inisiyatif üstlenerek öncü rol almaları gerekmektedir. Ayrıca; kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamak adına kanun ve yönetmeliklerin çıkarılmasında kişilerin veya kurumların çıkarları değil, kamunun yararı ve yasalara uygunluk gözetilmelidir.

2. SKMY'nin katılımcı yönetim boyutu kapsamında, paydaşların katılımı ile turizm faaliyetlerine yönelik kültürel miras eylem planlarının oluşturulması gerekmektedir. Sürekli ve dengeli gelişmeye dayalı orta ve uzun vadeli bir kültürel miras yönetim modeli oluşturulması için gerekli yasal düzenlemeler ve stratejik planlar oluşturulmalıdır (Aygün, 2011: 204).

3. SKMY'nin taşıma kapasitesine yönelik sonuçları doğrultusunda, Konya'daki kültürel miras alanlarının orta ve uzun vadede taşıma kapasitelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca kültürel miras alanlarında uyulması gereken standartlar, kriterler, etik kurallar, temel tanımların hazırlanması gerekmektedir.

4. Kültür turizminin Konya'da sürekli ve dengeli büyüebilmesi için, şehrin farklı ilçelerindeki ve taşrada yer alan kültürel miras değerlerinin de turizme kazandırılması gerekmektedir.

5. Kültürel miras alanlarındaki fiziki olanakların geliştirilebilmesi adına, finansal kaynakların çeşitlendirilmesi önem arz etmektedir. Elde edilen finansal kaynakların, öncelikli olarak yenileme ihtiyacı olan kültürel miras eserlerine tahsis edilmesi gerekmektedir. Tarihi yapılarda gerçekleştirilen fiziki iyileştirmelerde geleneksel tekniklere ve mimari tarza sadık kalınmalıdır.

6. SKMY'nin sosyo-ekonomik boyutu kapsamında, kültür turizminden elde edilen kazanımların paydaşlar arasında adil dağıtılması son derece önemlidir. Özellikle, kültürel miras değerlerinden elde edilen kazanımların büyük bir bölümünün, bu alanların gelişiminde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın sağlamış olduğu ekonomik kazanımların sürdürülebilir olabilmesi adına, farklı turist yapılarına yönelik etkinliklerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için, kültürel turizm etkinliklerinden fayda gören tüm sektörlerin kaynak temininde rol alması sağlanmalıdır.

7. Paydaşlar arası bilgi paylaşımı kapsamında turistler ile sağlıklı kültürel etkileşimin sağlanabilmesi için, yerel halkın çeşitli eğitim ve seminerler ile bilinçlendirilmesi önem arz etmektedir. Kültürel miras alanlarının korunmasında yasaklayıcı tedbirler yerine, duyarlılığı artırıcı çalışmalara yer verilmelidir.

8. SKMY'nin etkin uygulanabilmesi adına, farklı ülkelerde uygulanan örnek yöntemler rol model olarak alınmalıdır. Özellikle uluslararası tecrübeye sahip ve yenilikçi turizm yöneticilerinin bu konuda etkin rol almaları sağlanmalıdır.

Bu araştırma Konya'ya özgü koşullar, sorunsallar ve veriler perspektifinde yapılmıştır. Araştırma, Konya'daki turizm paydaşlarından bazı gruplar ile yapılan iş birliği neticesinde yürütülmüştür. Dolayısıyla ülkemizdeki ve dünyanın herhangi bir bölgesindeki daha geniş paydaş grupları ile yapılacak olan araştırmalarda, farklı sonuçları ve çözüm önerilerini görmek mümkün olacaktır. Özellikle ülkemizin farklı bölgelerinde yapılacak olan benzer araştırmalar neticesinde, Türkiye adına ortak bir SKMY modeli oluşturulabilir. Ayrıca belirli bölgelerdeki kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik acil eylem planları da dâhil olmak üzere kısa, orta ve uzun vadeli stratejik yönetim modellerini araştıran akademik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aas, C., Ladkin, A. ve Fletcher, J. (2005). Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 28-48.
- Aygün, H. M. (2011). Kültürel mirası korumada katılımcılık. *Vakıflar Dergisi*, 35, 191-213.
- Brimblecombe, P. (2014). Refining climate change threats to heritage. *Journal of the Institute of Conservation*, 37(2), 85-93.
- Brumann, C. (2015). *Cultural heritage*. In J. D. Wright (Ed.). International Encyclopedia of the Social&Behavioral Sciences, (2nd ed.), Oxford: Elsevier.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carbone, F., Oosterbeek, L., Costa, C. ve Ferreira, A. M. (2020). Extending and adapting the concept of quality management for museums and cultural heritage attractions: A comparative study of Southern European cultural heritage managers' perceptions. *Tourism Management Perspectives*, 35, 1-9.
- Cassar, M. ve Pender, R. (2005). *The impact of climate change on cultural heritage: evidence and response*. In: ICOM Committee for Conservation: 14th Triennial Meeting, the Hague, Netherlands.
- Chapin III, F. S. ve Knapp, C. N. (2015). Sense of place: A process for identifying and negotiating potentially contested visions of sustainability. *Environmental Science&Policy*, 53, 38-46.
- Chiabrando, F., Sammartano, G. ve Spanò, A. (2016). *Historical buildings models and their handling via 3d survey: From points clouds to user-oriented hbim*. The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XLI-B5, XXIII ISPRS Congress, 12-19 July, Prague/Czech Republic.
- Çömlekçi, N. (2001). *Bilimsel araştırma yöntemi ve istatistiksel anlamlılık sınamaları*. Ankara: Bilim Teknik Yayınevi.
- Dangal, R. (2015). *Nepal Disaster Report 2015*. The Government of Nepal. Ministry of Home Affairs and Disaster Preparedness, Network-Nepal.
- Doğan, M. (2014). *Sürdürülebilir destinasyon yönetimi bağlamında adalar: Bozcada üzerine bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Ekin, Y. ve Ören, V. E. (2012). Turizm paydaşlarının turizm deneyiminden tatmin düzeyleri ve turizme yönelik genel tutumları üzerine betimleyici bir araştırma: Antalya örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 133-148.
- Ferretti, V., Bottero, M. ve Mondini, G. (2014). Decision making and cultural heritage: An application of the multi-attribute value theory for the reuse of historical buildings. *Journal of Cultural Heritage*, 15(6), 644-655.
- Hall, C.M., Baird, T., James, M. ve Ram, Y. (2016). Climate change and cultural heritage: Conservation and heritage tourism in the anthropocene. *Journal of Heritage Tourism*, 11(1), 10-24.
- Honari, H., Goudarzi, M., Heidari, A. ve Emami, A. (2010). A comparison of the viewpoints of tourists, interested managers and cultural heritage organization managers regarding sport tourism-driven job and income creation in Mazandaran- Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 5659-5663.
- Landorf, C. (2009). Managing for sustainable tourism: A review of six cultural world heritage sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(1), 53-70.
- McKercher, B., Ho, P. S. Y. ve du Cros, H. (2005). Relationship between tourism and cultural heritage management: Evidence from Hong Kong. *Tourism Management*, 26(4), 539-548.
- McKercher, B., ve du Cros, H. (2012). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. London and New York: Routledge.
- Nicholas, L. N., Thapa B. ve Yong, J. K. (2009). Residents' perspectives of a world heritage site. *Annals of Tourism Research*, 36(3), 390-412.
- Özdemir, G. (2014). *Destinasyon yönetimi ve pazarlaması* (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Richards, G. (2001). *Cultural attractions and European tourism*. UK: CABI.
- Richards, G., ve Munsters, W. (2010). *Developments and perspectives in cultural tourism research*. In G. Richards&W. Munsters (Eds.). Cultural Tourism Research Methods, UK: CABI.
- Sabbioni, C., Cassar, M., Brimblecombe, P. ve Lefevre, R. (2009). Vulnerability of cultural heritage to climate change. *Pollution Atmospherique*, 202, 157-169.
- Sandell, R., ve Nightingale, E. (2012). *Museums, equality and social justice*. London and New York: Routledge.
- Su, M. M., ve Wall, G. (2010). Place attachment and heritage tourism at the Great Wall. *Journal of China Tourism Research*, 6(4), 396-409.
- Tan, Siow-Kian, Tan, Siow-Hooi, Kok, Yon-Sin ve Choon, Shay-Wei (2018). Sense of place and sustainability of intangible cultural heritage- The case of George Town and Melaka. *Tourism Management*, 67, 376-387.
- Timothy, D. J. (2018). Making sense of heritage tourism: Research trends in a maturing field of study. *Tourism Management Perspectives*, 25, 177-180.
- Xiao, W., Mills, J., Guidi, G., Rodríguez-González, P., Barsanti, S. G. ve González-Aguilera, D. (2018). Geoinformatics for the conservation and promotion of cultural heritage in support of the UN Sustainable Development Goals. ISPRS, *Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, 142, 389-406.
- UNESCO (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

- UNESCO (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. World Heritage Committee, <https://ich.unesco.org/en/convention> (Erişim Tarihi: 22.02.2020).
- UNESCO (2015). *Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention*. General Assembly of States Parties, <http://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze: Leisure and travel in contemporary societies*. London: Sage Publications.
- Varnacı, U. F. ve Somuncu, M. (2011). Kültürel peyzajın korunması ve turizm ilişkisi bağlamında yerel halkın görüşleri: Ihlara Vadisi örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), 21-36.
- Wilson, L. ve Boyle, E. (2006). Interorganizational collaboration at UK world heritage sites. *Leadership and Organizational Development Journal*, 27(6), 501-523.
- World Heritage Committee (2002). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. <https://whc.unesco.org/en/sessions/26COM> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.